

Pentsamendu Kritikoaz solasean, korapiloak askatu nahian

Teresa Maldonado Barahona
Filosofia irakaslea Bigarren Hezkuntzan

Imanol Alvarez lankideak nire iritzi batzuk eztabaidatzeko asmoz argitaratu berri du oso artikulua interesgarria. Izugarri eskertzen diot nire aurreko idazki batzuk aintzakotzat hartu izana eta adostasunak zein desadostasunak identifikatzeko ahalegina.

Aldez aurretiko kuestioen artean, Imanolek barkatuko dit Eusko Jaurlaritzan bilbatzen ari diren hezkuntza-legeari eta curriculum berriari kasu handia ez egitea. Gehiegi ezagutzen ditugu aurreko legedietan «herritartasun kritikoa, arduratsua eta erantzulea» sustatzeko premiari buruz esaten ziren gauza guztiak; eta badakigu adierazpen ponpoxo eta puztu horiek guztiz bateragarriak direla Balio Etikoak ikasgaiaren baldintza eskasekin. (Aurrerago berrartuko dut hori).

Baina, lehenik eta behin, ñabardurarik gabe aitortu behar dudana: arrazoi du Imanolek pentsamendu kritikoa askatasunarekin alderatzean, inoiz erabat ez lortzearen segurtasunak ez gaituelako horretara iristeko ahaleginetik salbuesten. Are gehiago, lortzen saiatzeko betebeharrak zaigu, aldez aurretik jakin arren porrot egitera bideratutako zeregina dela. Arrazoi osoa du, kito.

Hortik aparte, ni Pentsamendu Kritikoa ikasgaiaren kontra leku desberdinetan aritu naiz. Lehena, hementxe bertan, artikulua luze samar batean eta, gero, zutabe zein iritzi artikulua labur pare batean. Aurreko paragrafoan Imanol Alvarez onartu diodanak artikulua laburretako batean nik esandakoarekin du zerikusia. Oraingo honetan, berriz, gehiago zentratuko naiz nire lehenengo artikulua luzean esan nuen horretan: izen hori ikasgai baterako ez dela egokia, alegia.

Imanolen artikulua irakurrita, hala ere, zera pentsatzera jotzen dut: gure arteko desadostasunak, gehienbat, hezkuntzari dagokionez zertzen direla (zertan den hezkuntza, zer funtzio eta helburu izan behar duen...), filosofiari edo pentsamendu kritikoari buruzkoak izan baino gehiago. Zein paper bete behar duen pentsamendu kritikoa hezkuntza sisteman, ea filosofiaren eskutik joan behar duen edo alderantziz..., hori ditugun diferentziak txikiagoak dira, nik uste. Baina pedagogiaren ekarpena oso modu desberdinean baloratzen dugulako susmoa dut (Imanolek ez badu aipatzen ere). Pedagogiari buruzko desadostasun ez-esplizitu hori eztabaidaren gaineratik hegan dabilela esango nuke, han dagoela, hondoan, itsasoaren olatuen soinua bezala.

Bestaldetik, honelako truke intelektualetan arrisku bat dago, alegia: eztabaidaren alde bakoitzak bere gaitasun erretorikoak nabarmendu nahi izatea, gaitasun horiek erakutsiz, pauma baten luma koloretsuak balira bezala. Onartzen dut nire partetik «izen moloiak» esamoldea erabili izana (Pentsamendu Kritikoa ikasgaiaren sona zikintzeko) norgehiagoka horretan sar daitekeela; eta, era berean, onartu behar dit Imanolek Schrödingerren katuaren bere aipamena (nire planteamenduaren omena galarazteko asmoz) kategoriatu berekoa dela. Eta horretaz ari garela, Schrödingerren katuarena paradoxa gisa ulertu behar dugu, nire ustez. Filosofoek (eta edonork) kontraesanei izan behar diete beldur (eta horiengandik urruntzen

saiatu behar dute), ez paradoxei (paradoxak pentsamenduaren lore bezala ikusten ditut nik). Pentsamendu kritikoa defentsak ikasgaiaren gaitzespena ekartzen duela esatea ez da kontraesankorra; zerbait izatekotan, paradoxiko samarra litzateke, besterik gabe. Ulertzen dut, aldi berean, oso zaila dela, ezinezkoa ez bada, harrokeria erretorikoa erabat ezabatzea. Eta ideien eztabaida baten txisparen zati bat ere hor dagoela. Neurri kontua da, erretorika ez dadila eskuetatik joan. Seguru ezetz.

Oso ados gaude hainbat kontutan. Imanolen testuaren azken parteko esaldi bakar bat nabarmentzearren: «Ezin dugu filosofia irakatsi aldi berean filosofatzen irakatsi gabe. Eta zer da filosofatzen irakastea, pentsamendu kritikoa eta autonomia, hausnarketarako gaitasuna, garatzea ez bada?». Horrela da.

Baina bada garaia desakordioetan sartzen joateko. Hain zuzen, honako kezka honetan bat natorrelako: «batzuek ez dute inoiz filosofia ezagutuko eta beste gehienak bidetik galduko zaizkigu, beti bezala», defendatzen dut Filosofia ikasgaia, eta izendapen horren antzeko beste asko: Zientziaren, Historiaren, Erlijioaren, Artearen eta abarren filosofia modukoak, eta Ezagutzaren Teoria, Logika, Ontologia... bezalakoak ere bai. Egungo interesetatik urruntxoago iruditu ahal dute agian azken horiek, baina beti izaten da posible egungo eztabaiden harira ekartzea. Esate baterako, feminismoaren barruko (bai eta feminismoaren *inguruko*) hainbat eztabaida izugarri argituko lirateke generoen ontologia baten bidez. Egia da egiteke dagoela oraindik lan filosofiko hori, baina oso posiblea eta beharrezkoa da azalaraztea debate feministaren barruan auresuposatuta dauden ontologia inplizitu desberdinak. Hori esaten dut ontologiak batzuetan dirudielako (ez diot Imanolentzat, orokorrean baizik) filosofiaren barruko atal abstraktuenetakoa eta errotu gabekoenetakoa.

Filosofia ikasgaia indartu behar izateak ez du esan nahi derrigor egileka antolatu behar denik. Izan ere, oso egokia irudituko litzaidake gai desberdinak hartzea ardatz, eta gero gai jakinen inguruan filosofiaren historian zehar egon diren proposamenak ikertzea; hau da, autoreen planteamenduak gai konkretuetan txertatzea. Gai ugari egon daitezke, betiko batzuetatik hasi, zoriona edo heriotza, esaterako, garaikideagoak diren beste batzuetaraino, hala nola terrorismoa, berotze globala edo migrazioak. Autoreei dagokienean, noski, inork ez dauka Hobbes, Rousseau, Beauvoir edo Zambranoren izenak entzuteko beharra. Baina izen horiek ez dituzte hildako pertsona jakin batzuen abizenak izendatzen (soilik), konstelazio kontzeptual batzuk baizik, ezagutzea komeni direnak pentsamendu kritikoa garatzeko orduan.

Dio Imanolek: «aurrean duzunaren interesak kontuan hartu gabe zaila da ikasleek zentzua topatzea filosofiari, edo/eta harekin disfrutatzea». Ez dut nik kontrakoa defendatuko, baina ñabardura batzuk ipiniko nizkioke baieztapen horri. Izan ere, nondik sortuko zaio inori interesa milaka gauzen gainean, aurrean ez dauzkanak, alegia? Dela kretatar zibilizazioa, dela Homero, direla presokratikoak, direla fisika teorikoaren sakontasunak edo Arestiren poemak. Interes eta gustu batzuk zehar moduan sortzen dira bakarrik. Irakasle garen aldetik, eta bereziki filosofia irakasle izanik, ager daitezten bultzatzea da gure betebeharra. Ustezko interes jakin batzuk dudarik gabe eragingo eta agertuko dira; beste batzuk, aldiz, hezkuntza arautuaren irakasgai desberdinei dagokie sustatzea (gureak barne).

Beraz, filosofia ematen jarraitzea defendatu dut, ez, ordea, filosofia ematen jarraitzea orain arte eman den eran edo programa berberekin. Baina filosofiarekin lotutako ikasgaietan, orain arte eman behar izan ditugunetan, ez bagara gauza izan pentsamendu kritikoa bultzatu, zertu edo iradokitzeke, jai dugu! Hala ere, nik ez dut uste horrela denik, esan nahi dut, bai bultzatu dugu pentsamendu kritikoa eta autonomia! Jakina, ahal izan den neurrian, zein baldintzatan lan egin behar izan dugun kontuan hartuta. Filosofia irakasle askori pasio puntu hori falta bazaio (edo falta bazaigu), ikasleengan interesa, kuriositatea eta jakinduriarekiko nahia

pizteko erabakigarria, askoz ere lotuago ikusten dut irakasleen lan-baldintza kaskarrekin. Irakasle errearen sindromeaz hitz egin beharko genuke. Ezin ahaztu DBHn, gure ‘Balio Etikoak’ erlijio katolikoa sasi-ikasgaiaren ‘ispilua’ izan behar izatearen ondorioz, astean ordu bakarreko eskolak ematera behartuta egon garela hamarkadetan. Horrek ikasle talde asko edukitzea ekarri digu eta, hortaz, ikasle, guraso, nota, ebaluazio saio, txosten, egokitzapen eta, azken batean, lan burokratiko zama itzela. Ez dago gaineratu beharrik gelan, ikasleekin, klase emateari dagokionean, gauza gutxi egin daitekeela asteko saio batean. Aldi berean, Batxilergoko taldeetan, bereziki 2. mailan, ez dakit nori okurritu zitzaion programa zoratua eman behar izan dugu, izugarri trinkoa eta mamitsua, berez irakaslearen arreta eta kontzentrazio osoa eskatzen duena, DBHn ezarritako giroarekin bateraezina, azken horrek irakasle-indar guztiak xurgatzen baititu. Imanol eta biok ez ezik, horretan gehienok bat etorriko garelakoan nago. Administrazioak (Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak, kasurako) filosofiako irakasleok jasaten dugun gehiegizko lan-karga hori arinduko balu, gure ikasleengan pentsamendu kritikoa sustatzeko dugun gaitasuna esponentzialki biderkatuko litzateke. Irakasgai berrien asmakeriarekin baino askoz gehiago, Imanol eta gainerako lankide maiteok, oraindik ere amu hutsak iruditzen jarraitzen zaizkidanak.

Osterantzean, ikasgai bati ‘Pentsamendu Kritikoa’ izena jartzea akats kategoriala dela argudiatu dut. Gauza bera esan daiteke beste izen batez, gutxienez: ‘Ongizate (edo Osasun) Emozionala’. Edo onartzen dugu kategoriala-akats bat dagoela (eta izen horiei uko egiten diegu), edo irakasgai bat zer den birdefinitzen dugu (orain arte, jakintza-arloekin lotuta egon da definizio hori). Seguru asko, berrikuntza pedagogikoaren zaleek azken horri eutsi egingo diote (‘neolatriaren’ gaineko kritika, beste baterako). Ikasgai batzuei izen xarmagarri horiek jartzearen atzean dagoen errore kategoriala azken modernitateko beste gertakariekin dago lotuta, nire ustez. Esate baterako, «guraso izaten» (*sic*) irakasten omen duten eskolak martxan jartzearekin. Hamaika belaunaldi ostean, non gurasoak moldatu diren inolako prestakuntza berezirik gabe, ingurumen-sen onaz hobeto edo okerrago baliatuz, orain eskola, ikastaro eta aldizkari bildumagarriak daude. Modernitate berantiarreko beste *soufflé* bat delakoan nago. Batzuek aurrerapena ikusiko dute horrelako adibideetan; nik erregresioa ikusten dut, inboluzioa kasik.

Berriro ere: zoragarria «gauzak zalantzan jartzen eta argudiatzen ikasteko» aukera izatea, eta «besteekin kooperazioan bada, elkarbizitzarako gaitasuna garatzekoa» urrea diamantearekin. Baina nik zalantzan ipini dudana zera da: hori egiteko modurik hoberena ikasgai berria asmatzea denik, pentsamendu kritikoa izena izanda ere.

Aro honetan, agian ‘Publizitatearen Aroa’ deitu beharko genukeena, hitzen erabilera bihurriak susmo txarra hartzea eragin behar digu (neurri handi batean, hori da kritika: susmatzea). Adibide batzuk besterik ez aipatzeagatik, ikusi besterik ez dago nola erabiltzen diren ‘demokrazia’ edo ‘prozesu parte-hartzailea’ edo ‘auzolana’ edo ‘komunitario’ terminoak, hain zuzen ere, horrelako ezer ez duten errealitateak izendatzeko. Neurri asko har litezke irakaskuntzaren kalitatea hobetzeko, pentsaera askea eta ez artaldearena sustatzeko, baina ez dira hartzen; horregatik, nahitaezkoa da susmoa. Neurri horietako askok irakasleen lan-baldintzak hobetzea eskatzen dute, hobekuntza horiek (dirua balio dutenak) etorkizuneko inbertsio gisa ulertuta, eta ez gastu edo xahupen gisa. Baina hori egin ordez, ikasgai berriak ateratzen dituzte xisteratik, izen erakargarriak ipintzen dizkiete despiste-marketin hutsa den maniobra batean. «Izenak ematen du izana» esaera zaharraren kontra (bai atrebentzia galanta), hemen alderantzizkoa delakoan nago: izenak, batzuetan, izana ezkututzen baitu. Edo, hobeto esanda, izenak ipintzen dira hutsuneak ezkutatu eta estaltzeko. Baina hutsuneok substantziaz betetzeko inolako asmorik gabe. Paranoiko eta apokaliptiko deituko digute,

seguru, baina susmatu egin behar dugu: eta egia balitz orkestra zuzentzen dutenei ez zaiela komeni gehienek modu kritikoan pentsatzea, zer egin lezakete beren interesak modurik eraginkorrenean eta aldi berean ez-nabarmenean defendatzeko? Nik uste dut ikasgai bat asmatzea, hain zuzen ere izen horrekin, nahiko hurbiltzen dela maisu-jokaldi batera.

JAKIN

Martin Ugalde Kultur Parkea
Gudarien etorbidea, 29
20140 ANDOAIN
943 21 80 92
jakin@jakin.eus
www.jakin.eus